

KRZYSZTOF MĘTLEWICZ

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

<https://orcid.org/0000-0002-8148-0119>

Eucharystyczna eklezjologia Soboru Watykańskiego II w interpretacji Josepha Ratzingera

1. Wpływ Eucharystii na kształtowanie się komunii eklezjalnej – 2. Eucharystia jako najwyższy wyraz kultu Kościoła – 3. Eucharystia szczytem i źródłem działalności Kościoła

Kościół katolicki nie otrzymał w darze nic świętszego, większego, ważniejszego i cenniejszego ponad Eucharystię. To ona powołała do istnienia Kościół, konstytuuje go, prowadzi do zbawienia i karmi Lud Boży w codziennej pielgrzymce wiary. Przez wieki prawdę tę przypominają sobory, nauczanie papieży i refleksje teologów. Na szczególne uznanie zasługuje sposób, w jaki Sobór Watykański II powiązał Misterium Eucharystii z życiem i działalnością Ludu Bożego. W centrum rozważań i postulatów o odnowie Kościoła postawił troskę o właściwe, godne i czytelne sprawowanie liturgii Mszy św. Szczególne zasługi w recepcji soborowych postulatów posiada Joseph Ratzinger, który od pierwszych chwil posoborowej reformy zabiega o właściwe przyjmowanie nauki *Vaticanum II*.

Celem artykułu jest ukazanie na podstawie teologii Josepha Ratzingera, w jaki sposób prezentuje on, za soborem, związek Eucharystii z egzystencją Ludu Bożego oraz jak dalece jest to dostrzegalne dziś – ponad pięćdziesiąt lat od *Vaticanum II*. Dla osiągnięcia celu zostanie wykorzystana metoda analizy krytyczno-porównawczej, dzięki której artykuł wykaże wzajemne oddziaływanie na siebie poruszonych w tytule soborowej doktryny i refleksji niemieckiego teologa. Odpowie on również

na trzy niezbędne dla zrealizowania celu pytania: W jaki sposób, według Ratzingera, Kościół staje się jednością przez *communio eucharistica*? Jak niemiecki teolog rozumie postulaty Konstytucji o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium* w kontekście troski Kościoła o właściwe i czytelne sprawowanie Najświętszego Sakramentu? Jak wspomniany uczyony postrzega dar Eucharystii w kontekście jego wpływu na życie i działalność wspólnoty wierzących?

1. Wpływ Eucharystii na kształtowanie się komunii eklezjalnej

Nietrudno nie zauważyć bogatej literatury, wskazującej, że Joseph Ratzinger ściśle łączy sakrament Eucharystii i Lud Boży. Sobór Watykański II w swojej eklezjologii główną uwagę poświęcił przypomnieniu, iż Kościół jest Ciałem Mistycznym Jezusa Chrystusa, nie zaś jedynie społecznością, świecką wspólnotą lub nawet grupą modlitewną, oddającą kult Bogu. Wyraźnie przypomina, że „Kościół jest w Chrystusie jakby sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jednością całego rodzaju ludzkiego”¹.

Już tutaj widać dwie podstawowe prawdy soborowej doktryny eklezjologicznej: Kościół należy do Chrystusa Pana oraz jest znakiem i narzędziem zjednoczenia pielgrzymującego Ludu z prowadzącym go Panem. Jest oczywiste, że ochrzczeni tworzą w widzialny sposób Kościół katolicki, ale nigdy nie powinni stracić z pola widzenia prawdę, że budowane przez wierzących „Ciało” posiada swoją „Głowę”, a jest nią Chrystus: „On jest obrazem Boga niewidzialnego, w Nim zostało wszystko stworzone. On jest przed wszystkimi i wszystko w Nim ma istnienie. On jest Głową Ciała, którym jest Kościół”².

Kolejnym ważnym postulatem soboru w Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* jest zwrócenie uwagi na jedność ludu pielgrzymującego z Kościołem zbawionych, do którego zmierza:

(...) Kościół ziemski i Kościół bogaty w dobra niebieskie – nie mogą być pojmowane jako dwie odrębne rzeczy, lecz tworzą one jedną złożoną rzeczywistość, w której zra-
sta się pierwiastek ludzki i Boski³.

¹ KK, nr 1.

² KK, nr 7.

³ KK, nr 8.

Tak pojęta jedność, a wręcz komunია tych dwóch rzeczywistości, stanie się doskonałym fundamentem dla posoborowych refleksji o wpływie sakramentu Kościoła – Eucharystii – na komunię eklezjalną wierzących, którzy ją sprawują i przyjmują.

Joseph Ratzinger, odwołując się do eklezjologii *Vaticanum II*, przypomina, iż wspólnie obraz Ludu Bożego rozumie się w perspektywie pluralistycznej lub federacyjnej, przeciwstawiając tę wizję „centralistycznej koncepcji Kościoła, podkreślając powiązania Kościołów lokalnych w ich wzajemnym dawaniu sobie i otrzymywaniu”⁴, czy też jako „pluralizm kulturowy”, wyrażony przez różnorodność form w kulcie, dyscyplinie i nauczaniu⁵. Teolog z niepokojem zauważa, że właśnie takie przesłanki wkrały się myśl soboru, który postulował spojrzenie na Kościół w wymiarze horyzontalnym oraz odkrycie idei zgodności w obrębie szeroko rozumianej społeczności. Dlatego też niemiecki teolog czuje się zobowiązany, aby przypomnieć istotę tak sakramentologii, jak i eklezjologii soboru w kwestii definiowania komunii eklezjalnej⁶.

Swoje refleksje Ratzinger rozpoczyna od ukazania życia pierwotnego Kościoła. Przywołuje dwa teksty komunijne, jako pierwszy wskazując fragment Pierwszego Listu św. Pawła do Koryntian:

Kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, czyż nie jest udziałem we Krwi Chrystusa? Chleb, który łamiemy, czyż nie jest udziałem w Ciele Chrystusa? Ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno Ciało (1 Kor 10,16-17).

Wyraźnie widać, jak podkreśla Ratzinger, że „pojęcie komunii jest zakorzenione przede wszystkim w Najświętszym Sakramencie Eucharystii”⁷. Przez pośrednictwo sakramentu Eucharystii „wchodzimy niejako we wspólnotę Krwi z Jezusem”. W innym miejscu stwierdza: „w Eucharystii otrzymujemy Ciało i Krew Pana i w ten sposób stajemy się z Nim jednym ciałem”⁸.

Co to oznacza w praktyce? W sakramencie Eucharystii ludzie, jako wierzący, tak ściśle jednoczą się z Chrystusem, iż włączają się w dynamizm Jego życia. Eu-

⁴ Joseph Ratzinger. 2012. Eucharystia, komunია i solidarność. W *Joseph Ratzinger: Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 405–406. Lublin: Wydawnictwo KUL.

⁵ Ten model eklezjologii przedstawia, chociażby: Jean M. Tillard. 1987. *Église d'Églises. L'eclesiologie de communion*. Paris: Les Éditions du Cerf.

⁶ Ratzinger. 2012. Eucharystia, komunია, 406.

⁷ Ratzinger. 2012. Eucharystia, komunია, 406.

⁸ Joseph Ratzinger. 2012. Eucharystia a misja. W *Joseph Ratzinger: Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 394. Lublin: Wydawnictwo KUL.

charystia jest „dynamizowaniem naszej egzystencji, dzięki której ona sama powinna się stać byciem dla drugiego, tak jak widzimy to z całą oczywistością w otwartym sercu Chrystusa”⁹.

Kolejny fragment komunijny pochodzi z Listu św. Pawła do Efezjan. Zastosowane w tym fragmencie odwołanie do obrazu małżeńskiej wspólnoty jest analogią ukazującą wspólnotę Kościoła i Chrystusa. W tym samym fragmencie jednak św. Paweł wskazuje na jeden chleb, z którego wszyscy spożywają. Jest to bowiem naprawdę „jeden i ten sam Pan, którego przyjmujemy w Eucharystii, albo lepiej: który nas przyjmuje i włącza w siebie”¹⁰.

Wyrażona tutaj jedność Kościoła przy stole Eucharystii jest jasna i oczywista. Sobór, zdaniem niemieckiego teologa, pragnie przypomnieć, że autentyczna duchowość komunijna, oprócz głębi chrystologicznej, ma swój charakter społeczny. Chrystus w przyjmującym sakrament Eucharystii

zespala z każdym innym przyjmującym Komunię – z tym obok mnie, może dla mnie niesympatycznym, także jednak z tym, który jest daleko (...). Przez stawianie się jednym z Nim mam się uczyć otwierania właśnie w tym kierunku¹¹.

W refleksji Josepha Ratzingera wyraźnie można dostrzec, iż komunია z Chrystusem z konieczności staje się *communio* ze wszystkimi członkami Kościoła, ponieważ każdy z nich jest częścią jednego Ciała, a przez to sam staje się Eucharystią dla braci i sióstr¹². Komunია eucharystyczna i komunია eklezjalna to zatem rzeczywistości nie tylko nierozłączne, ale również przenikające się, jak wyraził to Jan Paweł II: „Kościół żyje dzięki Eucharystii”¹³.

Podejmując tak pogłębioną refleksję, w innym swoim dziele Ratzinger dochodzi do konkretnego wniosku: „Kościół powstał i istnieje dzięki temu, że Pan udziela się ludziom, wchodzi z nimi w komunię i w ten sposób wprowadza ich do komunii wzajemnej”¹⁴. Trwanie w Kościele nie polega na związku pojedynczego człowieka z Chrystusem, czy tylko duchowej łączności z biskupem Rzymu.

⁹ Ratzinger. 2012. Eucharystia, komunია, 406.

¹⁰ Ratzinger. 2012. Eucharystia, komunია, 407.

¹¹ Ratzinger. 2012. Eucharystia, komunია, 408.

¹² Ratzinger. 2012. Eucharystia a misja, 395.

¹³ Jan Paweł II. 2003. *Encyklika Ecclesia de Eucharistia*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 1.

¹⁴ Joseph Ratzinger. 2014. Lud i Dom Boży w nauce świętego Augustyna. W *Joseph Ratzinger: Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 1, 501. Lublin: Wydawnictwo KUL.

Jest wspólnotą przyjmujących Ciało Chrystusa i przez to stających się komunijną jednością¹⁵.

Kościół dzięki nauce *Vaticanum II* na nowo odkrył, że „jest jakby siecią eucharystycznych wspólnot i stale jednoczy się przez jedno Ciało, które wszyscy przyjmujemy”¹⁶. Przede wszystkim Kościół na nowo uświadomił sobie, iż jako wspólnota jest „wspólnotą eucharystyczną. Ona nie jest po prostu jakimś narodem: z wielu narodów, z których się składa, powstaje jeden Lud, poprzez jeden stół, który Pan nakrył dla nas wszystkich”¹⁷.

Myliłby się jednak ten, kto by próbował wspólnotę Kościoła porównywać do jakichkolwiek świeckich zgromadzeń. Sobór Watykański II wyjaśnia to po wielokroć, ucząc:

Wśród wszystkich (...) narodów ziemi zakorzeniony jest jeden Lud Boży, skoro ze wszystkich narodów przybiera swoich obywateli, obywateli królestwa o charakterze nie ziemskim, lecz niebieskim. Wszyscy bowiem wierni rozproszeni po świecie mają ze sobą łączność w Duchu Świętym¹⁸.

Joseph Ratzinger, doskonale znając soborowe nauczanie, postanawia w swojej myśli sprzeciwiać się jakimkolwiek próbom zredukowania katolicyzmu do kolektywu lub jedynie ziemskiej wspólnoty. Przypomina, że

eucharystyczna wspólnota Kościoła (...) staje się wspólnotą przez to właśnie, że my jesteśmy całkowicie sobą. Nie opiera się na przekreślaniu «ja», na kolektywizacji, wchodząc do tej nowej wspólnoty Pana. Tylko w ten sposób powstaje coś odmiennego od kolektywu, tylko w ten sposób umacnia się rzeczywista relacja, obejmująca korzenie, środek i szczyt człowieka¹⁹.

Każdy wierzący, zdaniem Josepha Ratzingera, to niezwykle ważna i unikalna pod każdym względem część Kościoła. Tym samym z troską o właściwą recepcję

¹⁵ Joseph Ratzinger. 2014. Myśli przewodnie eucharystycznej odnowy XX wieku. W *Joseph Ratzinger: Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 7/1, 49. Lublin: Wydawnictwo KUL.

¹⁶ Joseph Ratzinger. 2005. *Eucharystia. Bóg blisko nas*. Tłum. Monika Rodkiewicz. Kraków: Wydawnictwo M, 132.

¹⁷ Ratzinger. 2005. *Eucharystia. Bóg blisko nas*, 132.

¹⁸ KK, nr 13.

¹⁹ Joseph Ratzinger. 2012. Eucharystia – centrum Kościoła. W *Joseph Ratzinger: Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 328. Lublin: Wydawnictwo KUL.

soborowej doktryny wskazuje, że po soborze, niestety, tę unikalną osobową obecność w Kościele każdego wierzącego powoli się zatracą. Podając ową diagnozę, docenia, iż przez sobór

odkryliśmy ponownie wspólnotę, liturgię jako święto wspólnoty, i to jest wielka rzecz. Musimy jednak także na nowo odkryć, że wspólnota domaga się osoby. Musimy się na nowo nauczyć owej cichej modlitwy przed komunią, jednoczenia się z Panem w milczeniu i naszego otwierania się przed Nim²⁰.

Trzeba więc budować komunię eklezjalną przez dowartościowanie każdego wierzącego, jego talentów, działania, wyjątkowości, które wnoszą do wspólnoty Kościoła.

Nie można tym samym zapomnieć, że zbyt skrajne patrzenie na indywidualną działalność wierzących może doprowadzić do rozłamu, czyli niszczenia jedności. Dlatego sobór – chociażby w Konstytucji o liturgii – stwierdza:

Czynności liturgiczne nie są prywatnymi czynnościami, lecz kultem Kościoła, który jest „sakramentem jedności”, czyli ludem świętym, zjednoczonym i zorganizowanym pod zwierzchnictwem biskupów²¹.

Joseph Ratzinger wyjaśnia dokładnie, że jedność Kościoła nie wyraża się ani przez zebrany kolektyw pod jednym sztandarem Chrystusa, ani przez zbiór indywidualnych postaw i działań wierzących w Pana. W tym kontekście Eucharystia służy nie tylko spotkaniu z Bogiem, ale zjednoczeniu ludzi w wierze i we wspólnocie Ciała Chrystusa²².

Teologia Ratzingera przekonuje, że Kościół jest komunią międzyludzką tylko wtedy, kiedy jest pierwszorzędnie komunią z Bogiem²³. Jedność wyrażona w sakramentach zawsze będzie kategorią i wektorem jednoczącym ze sobą wierzących. Naucza o tym wyraźnie i dokładnie, uświadamiając, że

podwójna komunie – z Bogiem i między nami – jest nierozdzielna. Gdzie niszczy się komunie z Bogiem, będącą komunią z Ojcem, z Synem i z Duchem Świętym, niszczy

²⁰ Ratzinger. 2012. Eucharystia – centrum, 328.

²¹ KL, nr 26.

²² Por. Ratzinger. 1960. „Grundgedanken der eucharistischen Erneuerung” 210.

²³ Jerzy Szymik. 2013. „Kościół w sercu Boga. Wybrane wątki J. Ratzingera/Benedykta XVI eklezjologii communio”. *Studia Gnesnensia* 27: 62.

się również korzenie i źródło komunii między nami. A gdy my nie żyjemy w komunii, nie ma również żywej i prawdziwej komunii z Bogiem²⁴.

Ratzinger przestrzega wyraźnie, by nigdy kult Kościoła nie stał się

świętem, które wspólnota wyprawia dla samej siebie i w którym szuka samopotwierżenia (...). W takim wypadku liturgia rzeczywiście staje się pustą grą lub, co gorsza, może prowadzić do odejścia od Boga żywego²⁵.

W ujęciu Ratzingera eucharystyczna jedność nie może wynikać z ludzkiej fantazji i kreatywności, ale zakłada, że to Bóg objawia wierzącym, czym ta jedność jest²⁶.

W podjętej przez siebie refleksji wokół komunijnej i eklezjalnej jedności Ratzinger, za nauczaniem Soboru Watykańskiego II, przypomina, iż wypracowane w doktrynie koncyliarnej pojęcie *communio* łączy w całość wszystkie istotne intencje *Vaticanum II*²⁷. Nie dziwi zatem fakt, że sobór, proponując odnowę liturgiczną sakramentu Eucharystii, tym samym wpłynie na odnowę życia we wspólnocie Ludu Bożego. Za J. Szymikiem refleksje Ratzingera można zatem scharakteryzować następująco: Kościół jest komunią Słowa i Ciała Chrystusa, a co za tym idzie, komunią wzajemną ludzi, którzy na mocy tej komunii, „z wysoka i od środka” wiodącej ich ku zjednoczeniu, stają się jednym ludem, jednym ciałem²⁸.

2. Eucharystia jako najwyższy wyraz kultu Kościoła

Soborowa konstytucja liturgiczna cały trzeci rozdział poświęca tajemnicy Eucharystii. Przypomina już na początku tej części:

Nasz Zbawiciel podczas Ostatniej Wieczery, tej nocy, kiedy został wydany, ustanowił eucharystyczną Ofiarę swojego Ciała i Krwi, aby w niej na całe wieki, aż do

²⁴ Joseph Ratzinger. 2007. *Świadkowie Chrystusa. Apostołowie i uczniowie*. Izabelin – Warszawa: Rosikon Press, 39.

²⁵ Joseph Ratzinger. 2012. Duch liturgii. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 33–34. Lublin: Wydawnictwo KUL.

²⁶ Por. Grzegorz Bachanek. 2010. „Pierwszeństwo Boga w myśli liturgicznej Josepha Ratzingera”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 23: 206.

²⁷ Por. Joseph Ratzinger. 2000. „Pytania o Kościół. Eklezjologia Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*”. *Gość Niedzielny* 27 (1): 4.

²⁸ Por. Szymik. 2013. „Kościół w sercu Boga” 65.

swego przyjścia, utwalić ofiarę krzyża i tak powierzyć Kościołowi, umiłowanej Oblubienicy, pamiątkę swej męki i zmartwychwstania²⁹.

Podkreśla tym samym, że sakrament Eucharystii został Kościołowi podarowany, aby ten, otrzymawszy ten dar, nie tylko go zachował i strzegł, ale przede wszystkim godnie celebrował, ponieważ jako Lud Boży w Eucharystii „pożywamy Chrystusa”, a przez to „dusza napęła się łaską i otrzymuje zadatek przyszłej chwały”³⁰. Ważne jest również uświadomienie soboru, iż tylko Kościół, tj. „Mistyczne Ciało Jezusa Chrystusa, to jest Głowa ze swymi członkami, sprawuje pełny kult publiczny”³¹.

Tajemnicę owego obdarowania Kościoła sakramentem Eucharystii bardzo mocno podkreślił i wyjaśnił Paweł VI, gdy kilka lat po soborze uczył:

Kościół katolicki zawsze jak najcenniejszego skarbu strzeże Tajemnicy Wiary, czyli niewysłowionego daru Eucharystii, otrzymanego od Chrystusa, swego Oblubieńca, jako porękę niezmiernie miłości, i na drugim Soborze Watykańskim złożył jej nowe i bardzo uroczyste wyznanie wiary i czci³².

Eucharystia stanowi zatem najwyższy wyraz obecności Chrystusa Pana w Kościele, a jednocześnie stanowi najwyższy wyraz oddawanego Jego liturgicznego kultu. Prawda ta została również podkreślona w posoborowym rytuale o Komunii św., który jasno przypomina, iż eucharystyczna

obecność Chrystusa pod postaciami nazywa się rzeczywistą nie dlatego, jakoby inne sposoby obecności nie były rzeczywiste, lecz dlatego, że jest to obecność najwyższego stopnia³³.

²⁹ KL, nr 47.

³⁰ KL, nr 47.

³¹ KL, nr 7.

³² Paweł VI. 1965. *Encyklika Mysterium fidei*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 1.

³³ Kongregacja Obrzędów. 1973. *Rytuał. Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, nr 6.

Katechizm Kościoła Katolickiego naucza z kolei, że Eucharystia jest

Świątą i Boską liturgią, ponieważ celebrowanie tego sakramentu zajmuje centralne miejsce w całej liturgii Kościoła i jest jej najgłębszym wyrazem³⁴.

W innym miejscu przypomina:

Sam Chrystus, wieczny Arcykapłan Nowego Przymierza, działając przez posługę kapłanów, składa Ofiarę eucharystyczną. Ten sam Chrystus, rzeczywiście obecny pod postaciami chleba i wina, jest również darem ofiarnym składanym w Eucharystii³⁵.

Prawdę o obdarowaniu Kościoła sakramentem Eucharystii przez samego Chrystusa Pana Joseph Ratzinger wyjaśnia następująco:

gdzie tylko odprawiana jest Eucharystia, tam jest On cały obecny. Dlatego, jeśli celebryje się Eucharystię (...), jest tam obecna cała tajemnica Kościoła, jego żywe centrum, Pan³⁶.

Mówiąc o owym obdarowaniu, należy jednak wspomnieć, że nie tyle Kościół oddaje Bogu cześć, ile Chrystus obecny w chlebie i winie i ciągle na nowo ofiarujący siebie w darze buduje Kościół jako swe Ciało. To właśnie Chrystus, jako Głowa i najwyższy Dar Kościoła, przez swe zmartwychwstałe ciało jednoczy wierzących z Bogiem i buduje komunie eklezjalną³⁷.

Niemiecki teolog, podejmując się refleksji wokół centralnego umiejscowienia sakramentu Mszy św. w Kościele, wskazuje na obopólną konieczność istnienia Eucharystii i widzialnego Ciała Chrystusa. Misterium Paschalne jest uobecnianie w Eucharystii, w której wierzący ma udział, a w której jednocześnie konstytuuje się Ciało Chrystusa, Kościół. Konieczność Eucharystii zakłada zatem konieczność Kościoła, który ją konkretnie sprawuje. Idąc za Ratzingerem, można dojść do słusznego wniosku, iż Kościół tworzony przez sakrament Ciała Chrystusa sam musi być jedynym Ciałem, na wzór jedyności Jezusa Chrystusa³⁸.

³⁴ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009². Poznań: Pallottinum (dalej: KKK), nr 1330.

³⁵ KKK, nr 1410.

³⁶ Ratzinger. 2012. Eucharystia – centrum, 306.

³⁷ Por. Józef Morawa. 2013. *Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera. Szkic fundamentalno-teologiczny*, Kraków: Wydawnictwo UNUM, 87.

³⁸ Por. Joseph Ratzinger. 2005. *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*. Tłum. Magdalena Mijska. Kraków: Wydawnictwo M, 73.

Wynika z tego kolejna i niezwykle ważna prawda wiary o Kościele i sprawowanej przez niego Eucharystii: Kościół buduje się przez sprawowanie Eucharystii, Kościół jest i staje się ciągle Eucharystią. Przyjmowanie Komunii jest stawianiem się Kościołem, bo w Jezusie Chrystusie stajemy się jednością w Jego widzialnym Mistycznym Ciele³⁹. W Eucharystii należy więc widzieć centrum chrześcijaństwa, w którym Bóg przychodzi do ludzi i bierze ich w swe ramiona⁴⁰.

Podobnie jak Sobór Watykański II, tak Joseph Ratzinger zawsze sięga do źródeł chrześcijańskiej wiary, gdy wyjaśnia istotę danych Kościołowi sakramentów. Teolog, odwołując się do tradycji patrystycznej, przypomina, iż

kiedy liturgia miała już pełną postać kultu chrześcijańskiego i tym samym Kościół ukształtował się całkowicie jako Kościół (...) tym samym ukształtowała się w pełni autentycznie chrześcijańska postać kultu, jaki po dziś dzień sprawujemy w Eucharystii Kościoła⁴¹.

Widać zatem, że sakrament Eucharystii od pierwszych wieków Kościoła stanowił dla niego centrum życia. Choć same obrzędy wielokrotnie ulegały zmianom, to zachowana została istota sakramentu – Kościół najpiękniej jak potrafi, sprawuje sakrament Ciała i Krwi Chrystusa. Cały Lud Boży winien jednak cały czas uświadamiać sobie prawdę wiary, iż

Eucharystia nie jest pozostawiona do dyspozycji kapłana, ani pojedynczej wspólnoty. Jest ona darem Jezusa Chrystusa dla całego Kościoła i zachowuje swą wielkość tylko pod warunkiem akceptowania tej nie-arbitralności⁴².

Podjmując refleksję nad istotą modlitwy eucharystycznej, Joseph Ratzinger wyjaśnia, iż właśnie ta forma liturgicznego kultu stanowi „najwyższy stopień” jego działań. Warto bowiem podkreślić, że

w *oratio* kapłan mówi w pierwszej osobie, reprezentując Pana – „to jest Ciało moje”, „to jest Krew moja”, wiedząc, że nie mówi sam z siebie, lecz mocą otrzymanego sakramentu, że staje się głosem Innego, który teraz przez niego mówi i działa. To

³⁹ Por. Morawa. 2013. *Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera*, 89.

⁴⁰ Por. Ratzinger. 2005. *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*, 108.

⁴¹ Ratzinger. 2012. *Eucharystia – centrum*, 315.

⁴² Ratzinger. 2012. *Eucharystia – centrum*, 316.

działanie Boga, które dokonuje się poprzez ludzkie słowa, jest właściwą „akcją”, na którą czeka całe stworzenie⁴³.

Eucharystia stanowi już nie tylko modlitwę Kościoła, ale przede wszystkim najwyższy i najwspanialszy udział modlącego się Kościoła w działaniu Boga.

Każda liturgia, a szczególnie Eucharystia, winna być sprawowana z najwyższą czcią i pietyzmem. Nie można w niej zasłaniać Boga ludzką aktywnością,

bowiem liturgia może przyciągać ludzi tylko wówczas, gdy nie spogląda na samą siebie, lecz na Boga, gdy pozwala Mu wejść w siebie i działać⁴⁴.

Właściwą recepcję myśli soborowej w kwestii sprawowania najwyższego kultu przez Kościół w Eucharystii widać w odniesieniu do nauczania o czynnym uczestnictwie wiernych (*participatio actuosa*)⁴⁵. Zostało ono zrozumiane przez wielu jako konieczność większej aktywizacji ludzkiej, jako dowartościowanie człowieka w obrzędach i rytuałach. Tymczasem niemiecki teolog słusznie wyjaśnia za soborową doktryną, iż

właściwa „akcja” liturgiczna, w której wszyscy powinniśmy brać udział, jest działaniem samego Boga. Czymś nowym i szczególnym w liturgii chrześcijańskiej jest to, że działa tu sam Bóg i że czyni rzecz zasadniczą – dokonuje dzieła nowego stworzenia, udostępnia siebie, dzięki czemu możemy z Nim samym osobiście obcować, poprzez rzeczy tej ziemi, poprzez nasze dary⁴⁶.

To prawda, że w Eucharystii Kościół zanosi Bogu dary, prosi w modlitwie o Jego łaski. Prawdą jest również, że wierni przez posługi i władzę święceń wspólnie mogą nie tyle uczestniczyć czynnie, co sprawować liturgię Pana. Dlatego niemiecki teolog zauważa, że w rzeczywistej akcji liturgicznej, w sakramencie Eucharystii – najwyższym wymiarze liturgii Kościoła, „nie ma różnicy między kapłanami i świeckimi”⁴⁷.

⁴³ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 137–138.

⁴⁴ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 137–138.

⁴⁵ KL 14: „Matka Kościół bardzo pragnie, aby wszyscy wierni byli wdrażani do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, jakiego domaga się sama natura liturgii”.

⁴⁶ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 138.

⁴⁷ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 138.

Ratzinger prowadzi nas wreszcie do najważniejszej prawdy, wynikającej z naszego zjednoczenia z Chrystusem w sakramencie Eucharystii. Z całą mocą przypomina, iż sprawowanej w Kościele Ofiary Ciała i Krwi Chrystusa

nie czyni żaden człowiek, lecz tylko sam Pan, i co tylko On sam może uczynić, jest jednakowy dla wszystkich. Wszystkim nam (...) chodzi o to, by ostatecznie różnica pomiędzy *actio* Chrystusa a naszą własną została zniesiona; by istniała już tylko jedna *actio*, która jest równocześnie Jego i nasza – nasza przez to, że staliśmy się z Nim „jednym ciałem i jednym duchem”⁴⁸.

W innym dziele niemiecki teolog wskazuje na niezwykłą i nierozdzielną jedność sprawowanej Eucharystii z istnieniem Kościoła oraz przynależnością do niego. Stwierdza wprost, że „przynależność do Kościoła istnieje zasadniczo we wspólnocie eucharystycznego spożywania”⁴⁹. To z kolei skłania do kolejnych wniosków, iż Kościół rodzi się i aktualizuje jedynie wokół ołtarza. Powstaje i opiera się na tym, że Chrystus udziela się ludziom, że to On gromadzi Lud wokół siebie⁵⁰.

Stąd też wynika jeszcze przedsoborowa, ale jakże doniosła, stworzona przez Ratzingera, definicja Kościoła, który „jest tą wspólnotą, która w widzialnym i uporządkowanym zgromadzeniu kultycznym potwierdza i wypełnia swoją niewidzialną istotę Ciała Chrystusa”⁵¹. Lud Boży przez uporządkowany i możliwie najwznioślejszy sposób sprawuje misteria swojego Pana. Nie otrzymał od Boga nic cenniejszego, niż sakrament Eucharystii, gdyż właśnie w Nim działa nie łaska, ani dary Boże, lecz sam Chrystus Pan⁵².

Soborowe wołanie o przyznanie liturgii eucharystycznej pierwszego miejsca w publicznym kulcie Kościoła zostało w pełni przyjęte i pogłębione w teologii Ratzingera. Dostrzec tu można wielką troskę o właściwe interpretowanie *participatio actuosa*, pierwszeństwo Boga w przestrzeni Mszy św.⁵³ oraz należyte i pełne miłości sprawowanie najświętszego daru Pana – Jego Ciała i Krwi.

⁴⁸ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 138–139.

⁴⁹ Ratzinger. 2014. Lud i Dom Boży, 501.

⁵⁰ Ratzinger. 1997. *Vom Wiederauffinden*, 35

⁵¹ Joseph Ratzinger. 1984. *Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie*. Eschbach: Patmos Verlag, 85.

⁵² Por. Grzegorz Bachanek. 2005. „Rozwój nauczania Josepha Ratzingera o Eucharystii”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 18: 116.

⁵³ Por. Bachanek. 2010. „Pierwszeństwo Boga” 206.

3. Eucharystia szczytem i źródłem działalności Kościoła

Warto w tym miejscu przywołać znamienne soborowe zdanie z *Sacrosanctum Concilium*, iż każda liturgia, w tym szczególnie eucharystyczna, „jest szczytem, do którego zmierza działalność Kościoła, i zarazem jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc”⁵⁴. Jak udało się już wykazać, sobór pragnął ukazać sakrament Eucharystii jako dar samego Jezusa Chrystusa dla swojego Ludu. Idący za nim uczniowie, jednoczący się w Kościele, stają się sobie bliscy nie inaczej, jak właśnie przez sakrament Eucharystii. Kościół zatem staje się sobą tylko wówczas, gdy celebrowane święte misteria, a te z kolei są „pierwszym i niezastąpionym źródłem, z którego wierni czerpią prawdziwie chrześcijańskiego ducha”⁵⁵.

Od początku swojego istnienia Kościół, zdaniem soboru, ukazywał swoją egzystencję przez sprawowanie sakramentów. Konstytucja *Gaudium et spes* charakteryzuje to zjawisko następująco:

(...) Kościół, żyjąc na przestrzeni czasów w różnych warunkach, stosował zdobycze różnych kultur, aby swoim przepowiadaniem szerzyć orędzie Chrystusa i wyjaśniać je wszystkim narodom, badać je i głębiej rozumieć, lepiej wyrażać w celebracji liturgicznej i w życiu różnorodnych wspólnot wierzących⁵⁶.

Widać zatem, jak czytelnie Kościół poznawał źródło swojej wiary, celebrując je przede wszystkim w liturgii, co znajdowało wyraz w późniejszej egzystencji braterskiej wspólnoty.

Doskonale prawdę tę uchwycił Joseph Ratzinger, gdy mówiąc o źródle, jakim jest dla Kościoła Eucharystia, sięga w refleksji aż do Przymierza Boga z narodem wybranym. Jego zdaniem to właśnie na Synaju

przez zawarcie przymierza Bóg i człowiek łączą się ze sobą w swoistej, symbolicznie wyrażonej wspólnotcie krwi (...), która stanowi sam rdzeń tego przymierza. Ponieważ Eucharystia jest Nowym Przymierzem, dlatego jest odnowionym zgromadzeniem Synaju, dlatego – dzięki słowu oraz Ciału i Krwi Chrystusa – tworzy Lud Boży (...). Eucharystia gromadzi, tworzy wspólnotę ciała i krwi ludzi z Jezusem Chrystusem, a więc z Bogiem, i ludzi ze sobą⁵⁷.

⁵⁴ KL, nr 10.

⁵⁵ KL, nr 14.

⁵⁶ KDK, nr 58.

⁵⁷ Ratzinger. 2012. Eucharystia a misja, 385.

Tak jak dzięki Przymierzu Starego Testamentu naród wybrany został ukonstytuowany i prowadzony przez Boga, tak Kościół – Lud Nowego Przymierza – celebrytuje sakrament swojego źródła, swoich początków, swojego pierwotnego i jedynego istnienia. Msza św. jest bowiem miejscem spotkania Boga z człowiekiem, miejscem zainicjowanym i ustanowionym przez samego Pana⁵⁸.

Niemiecki teolog często czyni teologiczną analogię życia Kościoła do losów narodu wybranego. W Księdze Wyjścia zauważa ludzi, którzy pragną wejść w przymierze z Bogiem, wiedząc jednocześnie, że inicjatywa leży po stronie ich Stworzyciela. Dlatego też

stworzenie oczekuje przymierza, ale przymierze jest dopełnieniem stworzenia i nie dokonuje się niezależnie od niego. Jeśli zaś kult – rozumiany we właściwy sposób – jest duszą przymierza, wówczas oznacza to, że powinien on nie tylko wybawić człowieka, lecz włączyć we wspólnotę z Bogiem także całą rzeczywistość⁵⁹.

Sakrament Eucharystii od wieków stanowi przestrzeń włączającą Kościół w zbawcze misteria Chrystusa Pana. W swojej istocie Najświętsza Ofiara Ciała i Krwi Chrystusa jest pragnieniem życia Kościoła Bożym życiem w dynamizmie Wcielenia. Ofiara Mszy św., w całości skierowana do Ojca, jest udziałem w doskonałej ofierze oddawanej Ojcu przez Chrystusa Wiecznego Kapłana, który jest centrum i najcenniejszym wzorem uwielbienia, jakie człowiek może złożyć Bogu. W sensie odkupieńczym, ale i sakramentalnym Jezus Chrystus jest darem Ojca dla Kościoła i darem Ludu Bożego dla swojego Stwórcy. Można dojść do wniosku, że tak jak całe ziemskie życie Chrystusa jest uwarunkowane przez Jego posłuszeństwo wobec Ojca, tak w liturgii zaczyna się i ma swój cel życie chrześcijanina. Jest ono bowiem naśladowaniem Chrystusa w najgłębszym tego słowa znaczeniu⁶⁰.

Wyrazem szczególnej recepcji i zrozumienia soborowego wołania o zrozumienie, iż Eucharystia stanowi źródło wszelkiej aktywności Kościoła, jest troska Ratzingera o przywrócenie centralnego miejsca Eucharystii nie tylko Kościołowi w jego powszechnym, co lokalnym i bardzo konkretnym znaczeniu. Jak bowiem przypomniał niemiecki teolog,

⁵⁸ Por. Andrzej Rojewski. 2006. „Liturgia źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego w «Duchu liturgii» kardynała Josepha Ratzingera”. *Studia Płockie* 34: 32.

⁵⁹ Ratzinger. 2012. *Duch liturgii*, 36–37.

⁶⁰ Por. Rojewski. 2006. „Liturgia źródłem” 34.

na soborze odkryliśmy z nową oczywistością, że centrum eucharystycznego sakramentu stanowi kultowa realizacja świętej Tajemnicy, w której Pan jednoczy swój lud, włącza go w akt swej własnej Ofiary z siebie samego i oddaje się jemu, pozwalając, żebyśmy go przyjmowali. Jak ponownie zobaczyliśmy, Eucharystia jest zgromadzeniem, w czasie którego Pan działa na nas i nas zespała⁶¹.

W powyższym fragmencie Ratzinger pragnie wyakcentować dwa postulaty, które mimo swojej oczywistości nadal winny być przypominane. Pierwszym jest fakt, że to wierzący włącza się w Ofiarę Chrystusa, a On jest źródłem jego ofiarowania. Drugi aspekt dotyczy chrystocentryzmu Eucharystii, który, niestety, bywa zakryty zbyt przejawionym działaniem ludzkim. Eucharystia nie stanowi „konkurencji” dla wspólnoty, ale – jak stwierdził niemiecki teolog – „stanowi jej warunek wstępny i nieodzowną życiową przestrzeń”⁶².

Kościół, działający w ziemskiej rzeczywistości, nie może budować samego siebie na przemijających dobrach świata, na zmiennych ideologiach, na prądach filozofii czy socjologii. Z drugiej strony przecież nie jest samotną wyspą lub enklawą, która ma pokazywać swoją moralną wyższość nad ludźmi poza Kościołem, bądź walczyć z tym, co jest w świecie. Sam sobór zresztą wprost wskazuje, że wiele rzeczy istniejących w świecie może stanowić doskonałą drogę do odkrywania w nich śladów Stworzyciela.

Lud Boży inspirowany wiarą, że jest prowadzony przez wypełniającego świat Ducha Pańskiego, w wydarzeniach, potrzebach i pragnieniach, w których ma udział wraz z pozostałymi ludźmi naszej epoki, stara się rozpoznać, jakie są w nich prawdziwe znaki obecności albo zamysłu Bożego. (...) Sobór stara się rozważyć przede wszystkim te wartości, które są dzisiaj cenione najwyżej i odnieść je do ich Bożego źródła⁶³.

Dlatego też, idąc w duchu soborowych wezwań, Ratzinger uświadamia, że

kult eucharystyczny stanowi punkt, w którym spotykają się ze sobą wymiary osobowy z sakramentalnym, wymiar sakramentalny ze społecznym – punkt, w którym są zakotwiczone jednocześnie żywotność apostołska i duchowa Kościoła oraz naszej posługi⁶⁴.

⁶¹ Joseph Ratzinger. 2012. Kwestia kultu i sakralności Eucharystii. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 444. Lublin: Wydawnictwo KUL.

⁶² Ratzinger. 2012. Kwestia kultu, 445.

⁶³ Por. KDK, nr 11.

⁶⁴ Ratzinger. 2012. Kwestia kultu, 447.

Ponadto warto zauważyć, że „kult nie jest czymś oddzielnym od codziennego życia, *sacrum* istnieje w naszej codzienności. *Sacrum* nie jest już szczególnym obszarem, lecz chce być wszędzie, właśnie w rzeczywistości tego świata”⁶⁵.

Nie dziwi zatem, że w swojej refleksji Ratzinger dochodzi do przekonania, że „celem zarówno kultu, jak i całego stworzenia jest to samo: przebóstwienie, świat wolności i miłości”⁶⁶. Skoro Kościół czerpie źródło swego działania z Eucharystii, to oczywistym staje się fakt, że Bóg nie opuszcza tego świata, lecz stara się go doprowadzić do zbawienia w jego świeckości. Sakrament Eucharystii jednak ma prowadzić do przebóstwienia tej świeckości, ponieważ

dopóki świat nie osiągnie swej pełni, dopóty nadal pozostaje w nim różnica między *sacrum* a *profanum*, ponieważ Bóg nie pozbawia go wprawdzie obecności swej świętości, Jego świętość jednak nie ogarnęła jeszcze wszystkiego⁶⁷.

Eucharystia ze swojej istoty stanowi także szczyt, „do którego zmierza działalność Kościoła”⁶⁸. Z drugiej strony zasadnym jest również stwierdzić, że każda działalność Kościoła z niej wynika. Chrystus jest pierwszorzędnym podmiotem, przyczyną sprawczą każdej działalności Kościoła, a więc także czynności liturgicznej. To Chrystus „celebruje Eucharystię, udziela chrztu, spowiada, umacnia chorych i uzdrawia, i to On sam wreszcie przepowiada siebie, gdy w liturgii głoszone jest słowo Boże”⁶⁹.

Najpierw jednak należy zastanowić się, co jest szczytem samej liturgii eucharystycznej. Z odpowiedzią szybko przychodzi niemiecki teolog, wskazując, że Msza św. jest znakiem i narzędziem wszczęcia Kościoła w immanentne życie Trójcy Świętej. Dzięki sprawowanym misteriom Lud Boży zostaje podniesiony i wprowadzony w to intymne, święte, boskie życie, ponieważ właśnie w Eucharystii „możemy komunikować się poprzez wcielonego Syna z Bogiem samym w Trójcy Jedynym”⁷⁰. Liturgia eucharystyczna przez to osiąga swój szczyt, że uczestniczącego w niej wierzącego podnosi do innej, najświętszej rzeczywistości⁷¹.

⁶⁵ Ratzinger. 2012. Kwestia kultu, 447.

⁶⁶ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 37.

⁶⁷ Ratzinger. 2012. Kwestia kultu, 447.

⁶⁸ KL, nr 10.

⁶⁹ Krzysztof Konecki. 2013. „Główne założenia teologiczne Konstytucji o liturgii świętej”. *Liturgia Sacra* 19 (2): 247.

⁷⁰ Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 175.

⁷¹ Por. Rojewski. 2006. „Liturgia źródłem” 35.

Eucharystia ze swej natury uobecnia Misterium Paschalne Chrystusa. W czynnościach liturgicznych Kościoła ściśle jednoczy się odkupieńcza śmierć i chwalebne zmartwychwstanie Jego Pana. Dlatego można przypomnieć, za Ratzingerem, iż

bez Krzyża i Zmartwychwstania kult chrześcijański nic by nie znaczył, a teologia liturgii, która nie uwzględniałaby tego związku, rzeczywiście mówiłaby już tylko o „pustej grze” (...). Świętowanie nie jest tylko obrzędem, nie jest tylko liturgiczną „grą”, lecz chce być logiką *latreia*, „logizacją” mojej egzystencji, moim wewnętrznym zjednoczeniem z ofiarą Chrystusa. (...) Dlatego też w dawnym Kościele męczeństwo było postrzegane jako prawdziwa celebrowanie Eucharystii, jako najbardziej radykalna realizacja równoczesności z Chrystusem, bycie jednym z Nim⁷².

Widać zatem, że Kościół celebrujący Eucharystię przeżywa przede wszystkim swoje dążenie do Golgoty i pustego grobu. Pragnie przejść bramę śmierci, by po niej uczestniczyć w społeczności Kościoła triumfującego. Nie dzieje się to jedynie przez męczeństwo, ale właśnie przez stałe i godne sprawowanie sakramentu Eucharystii. Nie dziwi zatem fakt, że Joseph Ratzinger wielokrotnie apelował o nieustanne podnoszenie liturgii na swoje najwyższe szczyty możliwości, by to, co zostało złożone w ręce Kościoła, było celebrowane w duchu wiary, posłuszeństwa i wdzięczności. Tylko w ten sposób zrealizuje się soborowe wołanie Konstytucji o liturgii, iż wierni winni przystępować do liturgii z należyтым usposobieniem duszy, aby ich słowa były zgodne z myślami, aby współpracowali z łaską niebiańską, aby nie przyjmowali jej na próżno⁷³. W związku z tym

duszpasterze winni czuwać, aby czynności liturgiczne sprawowano nie tylko ważne i godziwie, lecz także, by wierni uczestniczyli w nich świadomie, czynnie i owocnie⁷⁴.

Za *Vaticanum II* należy powtórzyć, że choć liturgia eucharystyczna „nie wyczerpuje całej działalności Kościoła”⁷⁵, sakrament Eucharystii rozsyła jednak wierzących do konkretnych zadań, do nich usposabia i w ich wykonywaniu umacnia, czyniąc ich życie liturgią i zwiastowaniem Ewangelii. Szczególne znaczenie Eucharystii dla Kościoła polega na tym, że wyprowadza ona z tego, co funkcjonalne, i prowadzi do

⁷² Ratzinger. 2012. Duch liturgii, 57–58.

⁷³ KL, nr 11.

⁷⁴ KL, nr 11.

⁷⁵ KL, nr 9.

istoty rzeczywistości⁷⁶. Eucharystia jest bardziej rzeczywista niż rzeczy, z którymi człowiek ma na co dzień do czynienia. Eucharystia prowadzi wierzących ku temu, co istotne, na szczyty doświadczenia Boga i ku głębi rzeczywistości⁷⁷. Zawsze również jest „rdzeniem i ośrodkiem naszego życia liturgicznego”⁷⁸.

*

Ciągła troska o właściwą recepcję i odkłamanie mitów wokół Soboru Watykańskiego II to jedno z zasadniczych działań, jakie charakteryzuje refleksja teologiczna Josepha Ratzingera. Odpowiadając na postawione na początku cele, widać wyraźnie, iż niemiecki myśliciel w sprawowanej przez Kościół Eucharystii widzi zasadę stałej jedności Kościoła *ad intra* i *ad extra*, który również dzięki temu jest znakiem zbawienia dla świata. Teolog docenia niezwykle ważne przypomnienie soboru, iż Eucharystia jest dla Kościoła największym darem, więc powinna być przez jego sługi sprawowana z szacunkiem i bojaźnią, trwając w postawie stałej adoracji i czci. Oceniając także krytycznie posoborową recepcję eklezjologii, *Lumen gentium* przypomina, iż Kościół nie czyni nic sam z siebie, lecz wszystko czerpie z miłości Chrystusa, która w największym wymiarze uobecnia się w Eucharystii. Kościół istnieje z woli i ustanowienia Chrystusa, więc winien za nauczaniem *Vaticanum II* stawiać Eucharystię w swoim zasadniczym centrum. Zawsze bowiem, gdy Najświętsza Ofiara zajmuje centralne miejsce we wspólnocie Ludu Bożego, Kościół podąża we właściwym kierunku – zbawiennym, gdyż w punkcie jego działań i egzystencji jest prawdziwie obecny w Eucharystii Chrystus Pan.

*

Bibliografia

- Bachanek Grzegorz. 2005. „Rozwój nauczania Josepha Ratzingera o Eucharystii”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 18: 111–124.
- Bachanek Grzegorz. 2010. „Pierwszeństwo Boga w myśli liturgicznej Josepha Ratzingera”. *Warszawskie Studia Teologiczne* 23: 205–214.
- Jan Paweł II. 2003. *Encyklika Ecclesia de Eucharistia*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.

⁷⁶ Por. Ratzinger. 2012. Eucharystia – centrum, 333.

⁷⁷ Por. Bachanek. 2005. „Rozwój nauczania” 118.

⁷⁸ Joseph Ratzinger. 2012. *Życie liturgiczne we wspólnotach*. W *Joseph Ratzinger: Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 593. Lublin: Wydawnictwo KUL.

- Katechizm Kościoła Katolickiego*. 2009². Poznań: Pallottinum.
- Konecki Krzysztof. 2013. „Główne założenia teologiczne Konstytucji o liturgii świętej”. *Liturgia Sacra* 19 (2): 243–251.
- Kongregacja Obrzędów. 1973. *Rytuał. Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Morawa Józef. 2013. *Eklezjologia kardynała Josepha Ratzingera. Szkic fundamentalno-teologiczny*. Kraków: Wydawnictwo UNUM.
- Paweł VI. 1965. *Encyklika Mysterium fidei*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana.
- Ratzinger Joseph. 1984. *Das neue Volk Gottes. Entwürfe zur Ekklesiologie*. Eschbach: Patmos Verlag.
- Ratzinger Joseph. 2000. „Pytania o Kościół. Eklezjologia Konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*”. *Gość Niedzielny* 27 (1): 3–4.
- Ratzinger Joseph. 2005. *Eucharystia. Bóg blisko nas*. Tłum. Monika Rodkiewicz. Kraków: Wydawnictwo M.
- Ratzinger Joseph. 2005. *Kościół. Pielgrzymująca wspólnota wiary*. Tłum. Magdalena Mijalska. Kraków: Wydawnictwo M.
- Ratzinger Joseph. 2007. *Świadkowie Chrystusa. Apostołowie i uczniowie*. Izabelin – Warszawa: Rosikon Press.
- Ratzinger Joseph. 2012. Duch liturgii. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 26–176. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger Joseph. 2012. Eucharystia – centrum Kościoła. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 287–337. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger Joseph. 2012. Eucharystia a misja. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 374–399. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger Joseph. 2012. Eucharystia, komunია i solidarność. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 400–415. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger Joseph. 2012. Kwestia kultu i sakralności Eucharystii. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 443–448. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger Joseph. 2012. Życie liturgiczne we wspólnotach. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 11, 589–594. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ratzinger Joseph. 2014. Lud i Dom Boży w nauce świętego Augustyna. W *Joseph Ratzinger. Opera omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Gózdź. Tłum. Marzena Górecka. T. 1, 501–510. Lublin: Wydawnictwo KUL.

- Ratzinger Joseph. 2014. Myśli przewodnie eucharystycznej odnowy XX wieku. W *Joseph Ratzinger: Opera Omnia*. Red. Gerhard L. Müller. Red. pol. Krzysztof Góźdz. Tłum. Marzena Górecka, T. 7/1, 49–57. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Rojewski Andrzej. 2006. „Liturgia źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego w «Duchu liturgii» kardynała Josepha Ratzingera”. *Studia Płockie* 34: 31–44.
- Sobór Watykański II. 1963. *Konstytucja o liturgii świętej „Sacrosanctum Concilium”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana [KL].
- Sobór Watykański II. 1964. *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana [KK].
- Sobór Watykański II. 1965. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana [KDK].
- Szymik Jerzy. 2013. „Kościół w sercu Boga. Wybrane wątki J. Ratzingera/Benedykta XVI eklezjologii communio”. *Studia Gnesnensia* 27: 59–80.
- Tillard Jean M. 1987. *Eglise d'Églises. L'ecclesiologie de communion*. Paris: Les Éditions du Cerf.

*

Streszczenie: Artykuł prezentuje refleksję Josepha Ratzingera o Eucharystii, która w myśl nauczania Soboru Watykańskiego II stanowi centrum Kościoła. Lud Boży otrzymawszy od Chrystusa Jego sakramentalną obecność, ma sprawować Eucharystię z bojaźnią i szacunkiem, powinien odkrywać ją jako Jego najwyższy wyraz kultu oraz pamiętać, że z niej czerpie swoje źródło. Właściwe odczytanie tych prawd soborowych wyraźnie widać w teologii Josepha Ratzingera, który nie tylko wskazuje na istotne dla soboru postulaty odnowy, lecz także daje konkretne propozycje, w jaki sposób Kościół powinien patrzeć na najwyższy Jego dar – Eucharystię.

Słowa kluczowe: Sobór Watykański II, Eucharystia, Kościół, Lud Boży.

Abstract: Eucharistic Ecclesiology of the Second Vatican Council in the Interpretation of Joseph Ratzinger. The article presents Joseph Ratzinger's reflection on the Eucharist, which, according to the teaching of the Second Vatican Council, is the center of the Church. The People of God, having received from Christ his sacramental presence, are to celebrate the Eucharist with fear and respect, they should discover it as his highest expression of worship and remember that they draw their source from it. The correct reading of these conciliar truths is clearly seen in the theology of Joseph Ratzinger, who not only points to the postulates of renewal that are essential for the Council, but also gives concrete suggestions on how the Church should look at His supreme gift – the Eucharist.

Keywords: The Second Vatican Council, Eucharist, Church, People of God.